

LAURYNAS IVINSKIS

[...]

Kalendorių leidimo organizavimas

Lietuviškų kalendorių pasirodymas sietinas su lietuviškų knygų leidimo tradicija ir apskritai su pasaulietine kalendorių istorija. Iš kaimyninių Lietuvos šalių didžiausią kalendorių spausdinimo patirtį turėjo Lenkija – pirmas lenkiškas kalendorius išėjo iš spaudos dar 1516 metais. Latvijoje nuo XVIII a. vidurio buvo paplitę vokiški kalendoriai. 1761 m. pasirodė Kuršių kalendorius, 1782 m. K. Harderis išleido Vidžemės kalendorių, bet abu vokiečių kalba. Pirmą latvišką kalendorių parašė J. Spruogis ir išspausdino jį 1860 m. Tai buvo dvikalbis latvių–rusų kalendorius. Ir tik nuo 1875 m. pradėjo eiti *Latviešu tautas kalendars*.

Kiek geresnė padėtis buvo Mažojoje Lietuvoje. Pirmą kalendorių, pavadintą *Prūsiškos kalendros*, 1847 m. čia sudarė Tilžės mokytojas E. Šesnakas ir išleido jį Klaipėdos F. V. Horcho spaustuviėje 1846 m. gruodžio pabaigoje¹.

Rusijoje iki XVIII a. vyravo lenkiškų ir vokiškų kalendorių vertimai. Jų pavyzdžiu pasirodydavo vienas kitas rusiškas kalendorius. Nuo XVIII a. Peterburgo Mokslų akademija susirūpino rusiško kalendriaus leidimu ir 1727 m. gavo teisę juos rengti bei spausdinti. Nuo 1770 m. kalendorius Rusijoje vadinosi „mesiaceslov“ ir buvo pardavinėjamas gana brangiai, nors jo turinys buvo menkas. Tik XIX a. viduryje rusiškuose kalendriuose atsirado daugiau bendresnių žinių, jie tapo savotišku žinynu, parankine statistikos knyga. Vieni kalendoriai spausdino atmintinų Rusijos ir Europos įvykių chronologines lenteles, švenčių bei iškilnių datas, nuotolių nuo sostinės ir gubernijos miestų geografines rodykles, kituose abėcėlės seka būdavo pateikiami svarbiausių caro valdininkų sąrašai pagal gubernijas, trečią grupę sudarė vadinamieji dvariškių, rūmų kalendoriai.

Rusiški ir lenkiški kalendoriai, spausdinami Rygoje, Kijeve ir Vilniuje, turėdavo didesnę paklausą negu rusų Mokslų akademijos leidiniai. Akademija ne kartą stengėsi išsirūpinti leidimą, draudžiantį spausdinti kalendorius kituose miestuose, bet tokio leidimo negavo². Vilniuje pirmus kalendorius lenkų k. išleido J. Kulmus 1730 m., J. Pošakovskis – 1737 m., A. Aleknavičius – 1746 m.³

Nuo XIX a. pradžios lenkiškų ir rusiškų kalendorių platinimas Lietuvoje ir iš dalies jų leidimas buvo susijęs su Zavadskių vardu. Dar 1805 m. Juozapas Zavadskis (1781–1838), įsigijęs Vilniaus universiteto spaustuvininco titulą⁴, iš Vilniaus universiteto už 3000 sid. rub. nusipirko spaustuvię. Pirmaisiais metais spaustuviėje dirbo 13 žmonių ir jos sąskaitos siekė 27 862 rub.⁵ Po J. Zavadskio mirties spaustuvię ir leidyklą ėmė valdyti vyresnysis jo sūnus Adomas Zavadskis (1814–1875), firmos pavadinimui palikęs savo tėvo vardą. Knygyno savininke jis įrašė savo žmoną, kuri buvo lietuvių kilmės⁶. L. Ivinskis nuo pat 1845 m. su A. Zavadskiu palaikė nuolatinius, tvirtus dalykinius ryšius.

Iki lietuviškojo L. Ivinskio kalendriaus pasirodymo Vilniuje prekiauta vien lenkiškais ir rusiškais kalendriais. Lenkiški kalendoriai daugiausia būdavo atvežami iš Lenkijos. Patyrinėjus J. Zavadskio

¹ Kaunas D. Iš Vokiečių valstybinės bibliotekos lituanikos // Bibliotekų darbas. 1984. Nr. 1. P. 27.

² Вестник Русского Географического общества. С.–П., 1851, Ч. 1. P. 25–27.

³ Čepienė K., Petrauskienė I. Vilniaus akademijos spaustuviės leidiniai 1575–1805 m. V., 1979. P. 280–288.

⁴ Merkys V. Lietuvos poligrafijos įmonės 1795–1915 // Spauda ir spaustuviės. V., 1972. P. 232.

⁵ Cybulski R. Józef Zawadzki – księgarz, drukarz, wydawca. Wrocław, 1972. P. 215.

⁶ 1851 07 10 A. Zavadskio laiškas J. Koženiovskui // VUB. F. 1026. P. 95.

knygyno katalogus, paaiškėja, kad iš 17 įvairių lenkiškų kalendorių, pardavinėjamų jo knygyne, tik 3 išleisti Vilniuje, o net 14 išrašyti iš Varšuvos⁷. Tuometiniai lenkiški kalendoriai turėjo kelias kryptis. Daugiausia buvo skaitomi ūkiškieji – tai nuo 1838 m. S. Janickio redaguotas *Kalendarz domowy i gospodarski*, J. Kurovskio *Kalendarz rolniczo-gospodarski*, 1846–1854 m. Javorskio *Kalendarz Astronomiczno-gospodarski*. Greta ūkiškų buvo spausdinamas H. Skimborovičiaus *Kalendarz Warszawski popularno-naukowy*, Radziševskio *Kalendarzyk polityczny Warszawski*, K. Nezabitauskio 1836, 1838, 1844–1854 m. leistas *Kalendarz powszechny*. Ir lenkiški, ir rusiški kalendoriai buvo be literatūrinių dalių. Tiek Rusijoje, tiek Lenkijoje tuo pačiu metu buvo leidžiama nemažai kitų periodinių leidinių – įvairių žurnalų bei laikraščių, todėl kalendoriai čia niekada neturėjo tokios reikšmės, kokią jie įgijo XIX a. vidurio Lietuvoje.

Iš Vilniuje leistų lenkiškų kalendorių populiariausias tuo metu buvo A. Lisovskio *Kalendarz gospodarski*. Nuo 1842 m. jis buvo spausdinamas dviem kalbomis: vienoje lapo pusėje lenkiškai, kitoje – rusiškai. Jame būdavo populiarių ūkinių straipsnelių, liaudies medicinos, veterinarijos patarimų, chronologinės žymesnių įvykių lentelės ir kt. 1842 m. L. Ivinskis įsigijo iš J. Zavadskio knygyno lenkišką A. Lisovskio *Kalendarz gospodarski* egzempliorių⁸. Tikriausiai tada ir kilo L. Ivinskiui mintis rengti lietuvišką kalendorių.

Išleisti pirmąjį lietuvišką kalendorių buvo nelengva, reikėjo nugalėti daug kliūčių. Čia ir buvo plati dirva L. Ivinskio asmenybei atsiskleisti. Stebina ir patraukia žemaitiškas jo charakterio atkaklumas. Pats neturėdamas lėšų, su I. Oginskio paskolintais 60 sid. rub. jis kreipėsi į Zavadskio spaustuvę. A. Zavadskis apsiėmė ir sutiko leisti L. Ivinskio kalendorius dėl kelių priešasčių. Visų pirma lietuviškas knygas A. Zavadskis spausdino dažniau nei kiti Vilniaus spaustuvininkai: R. Rafalovičius, J. Gliuksbergas, M. Orgelbrandas, A. Kirkoras. Iki 1861 metų J. Zavadskio spaustuvėje pasirodė 133 lietuviški leidiniai⁹. Jo knygyne visada būdavo gausu lietuviškų knygų¹⁰. Tad lietuviško kalendoriaus išleidimas galėjo traukti jį savo naujumu. Be to, J. Zavadskio spaustuvėje joks periodinis leidinys tuo metu nėjo. Populiariausią lenkišką kalendorių *Kalendarz gospodarski* kasmet spausdino konkuruojanti M. Zimelio-Zimeliovičiaus ir M. Romo spaustuvė. Tai galėjo netiesiogiai paskatinti A. Zavadskį imtis naujai sumanyto lietuviškų kalendorių leidimo. Antra vertus, kaip spaustuvininkas A. Zavadskis buvo apdairus, į pasiimtą darbą žiūrėjo atsargiai ir teikti finansinę paramą kalendorių autoriui neskubėjo.

Reikėtų aptarti, koks gi buvo pirmas L. Ivinskio išleistas kalendorius ir kuo jis skyrėsi nuo lenkiškųjų bei nuo vėlesniųjų jo kalendoriaus laidų.

1845 m. rudenį L. Ivinskis jau turėjo parengęs lietuviško kalendoriaus rankraštį ir nusiuntė jį peržiūrėti cenzūros komitetui. 1845 12 15 cenzorius Jonas Vaškevičius, buvęs Vilniaus universiteto profesorius, savo parašu patvirtino, kad cenzūra leidžia jo patikrintą kalendorių spausdinti. Atrodo, buvo galima jį išleisti dar 1845 m. pabaigoje. Bet A. Zavadskis delsė ir kalendoriaus rankraštį keletą savaičių laikė spaustuvėje. Kalendoriaus antraštę *Metu skajtlus ukiniszkas...*¹¹, ypač jos pradžią, L. Ivinskis greičiausiai išvertė iš rusiškos A. Lisovskio kalendoriaus dalies¹². Paantraštė, matyt, irgi nusižiūrėta į rusiškąją, bet pritaikyta kiek skirtingam turiniui.

⁷ Uwiadomienie o książkach Polskich i niektórych Lacińskich, znajdujących się w księgarni pod firmą Józefa Zawadskiego w Wilnie. Wilno, 1855. P. 57.

⁸ Biržiška V. Aleksandrynas. Čikaga, 1965. T. 3. P. 185.

⁹ Merkys V. Poligrafinės įmonės Lietuvoje 1795–1915. P. 234.

¹⁰ Pirmaisiais spaudos draudimo metais, uždėjus A. Zavadskio knygnui areštą, ten buvo rasta ir konfiskuota 5696 egz. lietuviškų elementorių, vadovėlių, be jų, dar 67078 egz. lietuviškų spaudinių // TSRS CVIA F. 776. Ap. 2. B. 7. L. 143.

¹¹ Metu skajtlus ukiniszkas ant Metu Wieszpaties 1846. Kursaj tur sawieje Szwentes Rima-Kataliku pagal senos gadines su dienomis naujos gadines, didesniunsius atsitikimus, Rodikla saules tekiejima ir užsilejdima, atmajnas mienesia ir ora, žinias rejkalingesnes diel ukininku ir suraszima Atpusku, Jomarku ir Kiarmosziu Žiamajcziu szalieje.

¹² Месяцеслов хозяйственный на лето христово 1845 которое есть простое; содержащее в себе 365 дней, с означением в оном Праздников Православных и Римско-Католических, по старому и новому стилю, Табельных дней, примечательнейших эпох, указателя восхождения и захождения солнца, перемен Месяца, разных астрономических наблюдений, хозяйственных земледельческих сведений, хода почты в Вильне, знатейших ярмарок, праздников и постов Европейских.

Per visą kalendorių leidimo laiką jų pavadinimą L. Ivinskis keitė kelis kartus. 1847 m. jis savo leidinį pavadino *Kalendorius arba Metu skajtlus ukiszkas...*, 1852 m. *Kalendorius arba Metskajtlus ukiszkas...* Dvigubo kalendoriaus ir metaskaitliaus vardo leidėjas neatsisakė¹³ iki 1865 m., kai kalendoriai buvo pradėti spausdinti rusų spaudmenimis. Jų paantraštės taip pat nebuvo visą laiką vienodos: jos keisdavosi priklausomai nuo kalendoriaus turinio. 1849 m. L. Ivinskis įtraukia į kalendorių dvi priedo dalis: šventąją ir ūkiškąją („Pridėjimas su dviem daļem: szwentoses ir ukiszkoses“) ir pirmą kartą išspausdina literatūrinį dalyką – savo „Sūdnoš dienos“ vertimo iš E. Jungo poemos *Paskutinis teismas* fragmentą, įterpęs jį į straipsnį. 1855 m. pašalinęs iš kalendoriaus religinę („szwentoses“) dalį, L. Ivinskis išmetė iš paantraštės ir jos pavadinimą. 1855 m. paantraštėje atsirado „Pridėjimai su dalykais ūkininkams rejkalingsais“, o nuo 1856 m. „Pridėjimai su visokiomis žiniomis“. Nuo 1851 m. L. Ivinskis įtraukė į kalendorius nuolatinį literatūrinį priedą, tačiau į paantraštę šio žodžio neiškėlė – dabar jis nuolat savo kalendoriuose ima skelbti lietuvių literatūros kūrinius, vertimus, tautosaką.

Sudarinėdamas savo pirmą lietuvišką kalendorių, L. Ivinskis tikriausiai palyginimui naudojo prieinamiausiu 1845 m. *Kalendarz gospodarski* numeriu. Šio lenkiškai rusiško kalendoriaus sandara jis galėjo pasikliauti. Jokių kitų sau tinkamesnių pavyzdžių tuo metu po ranka neturėjo. Pats lengviausias būdas parašyti pirmą lietuvišką kalendorių buvo kuo daugiau pasinaudoti lenkiškuoju. Tačiau L. Ivinskis elgėsi savarankiškai. Iš lenkiškai rusiško kalendoriaus jis nusižiūrėjo tik medžiagos dėstymo tvarką.

1846 metų kalendoriaus paantraštėje žodžio „pridėjimas“ dar nėra, nors kalendorius jau spausdino ūkinius patarimus. Visur jautėsi L. Ivinskio kalendoriaus originalumas. Jau pirmame puslapyje astronominės žinios buvo konkretesnės: pateikti tikslesni Zodiako ženklų piešiniai, įrašyti astronominiai simboliai prie planetų – viso to nebuvo lenkiškajame A. Lisovskio leidinyje. Po įvadinės dalies apie planetas, metų ketvirčius, bažnytines šventes būdavo skelbiamas istorinių įvykių sąrašas. Šį sąrašą A. Lisovskis be jokių pakeitimų perspausdindavo ir perkeldavo iš vieno lenkiško kalendoriaus numerio į kitą. Keisdavosi tik datos (pridedami vieni metai). L. Ivinskis tarp bažnytinių švenčių bei kalendorinės dalies taip pat įterpia istorinių įvykių lentelę, nors, rodos, daug natūraliau būtų ją nukelti toliau, šią lentelę jis pavadino „Atsitikimai ant žemės garsesnieji“ ir suskirstė į tris dalis. Vienoje iš šių dalių skelbė Lietuvos garsesnius atsitikimus. L. Ivinskio 1846 metų kalendoriuje iškeliami Lietuvos kunigaikščių žygiai, jų nuveikti darbai, nurodomos jų mirties datos. Nuo 1850 m. istorinių įvykių sąrašas buvo praplėstas ir padalytas dar į tris poskyrius¹⁴. Ši papildytoji lentelė be jokių pakeitimų būdavo perspausdinama kitų metų kalendoriuose. Tik po dešimtmečio, 1860 m., atsirado kitoks jos pavadinimas: „Atsitikimai ir išradimai garsesnieji“, o greta jos, prieš kalendariumą, tęstinis straipsnis „Kaunas nuog jo pradžios iki dienų mūsų gadinės“.

1846 m. kalendariumą – mėnesių, savaitių, dienų lenteles – L. Ivinskis pateikia trimis kalbomis – lietuviškai, lotyniškai ir lenkiškai, laikydamasis senojo ir naujojo stiliaus. Bažnytines šventes ir metų ketvirčius nurodo dvejopai – pagal seną Rusijoje vartojamą Julijaus ir pagal naują Grigaliaus kalendorių. Bet ir čia L. Ivinskis akiai nesekė kitų pavyzdžių. Lenkiškajame kalendoriuje kiekvieno mėnesio lentelė baigdavosi šventojo rašto ištraukomis. L. Ivinskis tokių ištraukų nespausdino.

Visai savarankiška yra tolesnė L. Ivinskio 1846 m. kalendoriaus dalis, einanti po kalendariumo, oficialiai dar nepavadinta nei „pridėjimų“, nei kuriuo nors kitu vardu. Pirmo lietuviško kalendoriaus priedą sudarė ūkinės ir liaudies medicinos žinios. Rodos, paprasčiausia buvo laisvai išversti lenkiško kalendoriaus straipsnelius ir juos perspausdinti. Bet L. Ivinskis stengėsi nekartoti jau paskelbtų dalykų. Jo liaudies medicinos žinios, ūkiški patarimai valstiečiams niekur nedubliuoja lenkiško kalendoriaus. Lietuviško kalendoriaus sudarytojas 1846 m. rašo apie karvių priežiūrą, pieno laikymą, sviesto sukimą, žąsiukų auginimą. Įvestame liaudies medicinos skyrelyje „Gydymas žmonių nuog nekurių ligų“ jis duoda dvidešimt įvairių patarimų, eilės tvarka juos sunumeruoja. Dalį jų L. Ivinskis buvo surinkęs iš

¹³ Buvo galvojama, kad terminą „kalendorius“ L. Ivinskis pavartojo kalendorių skaitytojo ir bendradarbio K. Rimkevičiaus kritikos paveiktas // Genzelis B. Švietėjai ir jų idėjos Lietuvoje. V., 1972. P. 64. Bet K. J. Rimkevičiaus laiškas L. Ivinskiui dėl kalendoriaus sąvokos rašytas 1863 02 24, t. y. praėjus 17 metų po kalendoriaus pasirodymo // Lietuvių tauta. V., 1908. Kn. 1. D. 2 P. 275.

¹⁴ Jurginis J. Istorija ir poezija // V., 1969. P. 213.

kaimo valstiečių. Tai rodo ir prierasas po jo straipsniu „Apie auginimą žąsųčių“: „...apej tan dasižinojau Lapkasiunse“¹⁵.

1846 metų kalendorius, kaip ir vėlesni, baigiasi Lietuvos bažnyčių, Lietuvos miesteliuose vykstančių mugių sąrašu, saulės tekėjimo ir leidimosi lentele, metų laikų aptarimu, oro ir būsimos derliaus paspėjimu.

Nuo 1846 iki 1855 metų visus kalendrius L. Ivinskis leido savo lėšomis. Kadangi jo labai kuklaus mokytojo atlyginimo nepakako, turėjo ne kartą dar skolintis pinigų iš Oginskių dvaro. Gyveno kalendorių leidėjas skurdžiai. Metinis jo atlyginimas siekė 120–150 rub., o kalendoriaus išleidimas kainuodavo apie 180 rub.¹⁶ „Šiomet paskolos gavimas dvare kiek sunkesnis, – rašo L. Ivinskis 1850 10 16 laiške iš Rietavo A. Zavadskiui, – nes duoda tik dvyliktuoju komerciniu procentu. Taupumo sumetimais bei šiaip jau dėl skurdžios mano kišenės paėmiau tik 90 rub., kuriuos visus ir siunčiu Tamstos skolos sąskaiton.“¹⁷ Visa 1850–1853 m. L. Ivinskio korespondencija A. Zavadskiui mirga skaičiais lyg dalykiška finansinių dokumentų sąskaita. 1853 m. kalendorių autorius įteikė A. Zavadskiui pinigus net tris kartus ir pranešė juos išsiuntęs liepos 6, 29 ir rugpjūčio 13 dieną¹⁸. Siunčiama nuo 30 iki 90 rublių. Taip leidėjas elgdavosi ir vėliau, kai neturėdavo iš karto reikiamos sumos.

Kai cenzūra sulaukė 1853 m. kalendoriaus rankraštį, L. Ivinskis 1854 05 24 laiške A. Zavadskiui priminė, kaip sunku jam iš algos pragyventi, ir su pedantišku tikslumu paprašė grąžinti jo anksčiau įmokėtus 53 rub. 63 kap.

Ištisus septynerius metus L. Ivinskio kalendoriai buvo spausdinami paties autoriaus lėšomis. „Pirmaisiais metais, – rašė laikraštis *Gazeta Warszawska*, – L. Ivinskis pats turėjo pajėgti juos išleisti vien savo rizika, bet, deja, – neatrodo, kad būtų radęs paramą tautiečių tarpe, ir tikrai nelabai jam išlaidos su nauda sugrįždavo.“¹⁹ Kartais A. Zavadskis, spausdindamas kalendorių, kredituodavo trūkstamą lėšų dalį. „Iki šiol, – rašo L. Ivinskis jam 1851 10 06 laiške, – iš viso turėjau 450 rub. nuostolio, vis tikėdamas, kad ilginiui man tai išsilygins, buvau kantrus ir ištvermingas, ir jeigu ne tamstos kreditas [...] tai šis pirmasis lietuviams ir žemaičiams skirtas periodinis leidinys, redaguotas be mažiausių lėšų, nebūtų galėjęs toliau egzistuoti.“²⁰ Pirmųjų metų kalendoriams išleisti L. Ivinskis sunaudojo daug savo asmeninių lėšų ir iš viso patyrė apie 1000 rub. nuostolio²¹. Šie nuostoliai būtų greit atšaldę ir palaužę ne vieną entuziastą, tačiau L. Ivinskis nė vienais metais nenutruokė kalendorių leidimo. Tik kalendoriams išpopuliarėjus, A. Zavadskis apsiėmė juos spausdinti savo lėšomis, viešai apie tai liepęs paskelbti tituliniam kalendoriaus lape. Taip nuo 1855 m. pirmame kalendoriaus puslapyje atsirado įrašas, kad leidžiama „kasztu ir spaustuwi Juozapa Zawadzka“.

Pats A. Zavadskis dažniausiai koreguodavo spausdinamų kalendorių tiražą. Planuojamas ir realizuojamas lietuviškų kalendorių tiražas gerokai skyrėsi. Jis buvo susijęs su lėšomis ir todėl nebuvo pastovus. Dėl žinių stokos ne visas kalendorių laidas galime aptarti. Neaišku, kiek egzempliorių buvo išspausdinta pirmųjų 1846–1850 m. kalendorių. 1851²² ir 1852 m. buvo numatyta išleisti 4000 egz. kalendoriaus, bet 1852 m. buvo jo išspausdinta tik 3400 egz.²³, 1853 m. – 3000 egz.²⁴, tačiau kalendorius iš spaudos neišėjo, išlikęs tik jo rankraštis²⁵. 1855 m. planuota net 10 000 egz.²⁶ Šiame kalendoriuje turėjo būti išspausdintas L. Ivinskio sudarytas pirmas lietuviškas Telšių pavieto

¹⁵ Metu skajtlus ukiniszkas ant Metu... 1846... V., 1846. P. 24.

¹⁶ MAB. F. 7. B. 647. L. 13. Vėliausio 1878 m. kalendoriaus išleidimas Peterburge kainavo net 330 rub // Biržiška V. Aleksandrynas. T. 3. P. 188.

¹⁷ Abramavičius V. Ivinskis ir Zavadzko leidykla // Pergalė. 1945. Nr. 5. P. 67.

¹⁸ MAB. F. 7. B. 647. L. 26–32.

¹⁹ *Gazeta Warszawska*, 1856. Nr. 310.

²⁰ Abramavičius V. Min. veik. P. 67 (originalas: MAB. F. 7. B. 647. L. 13).

²¹ Tyla A. Mėginimai legaliai leisti lietuviškus leidinius spaudos draudimo metu // Spauda ir spaustuvės. V. 1972. P. 19.

²² MAB. F. 7. B. 647. L. 17–18 (1851 11 10 L. Ivinskio laiškas A. Zavadskiui).

²³ MAB. F. 7. B. 647. L. 16 (1851 10 13 laiškas).

²⁴ Abramavičius V. Min. veik. P. 69.

²⁵ MAB. F. 9. B. 3251.

²⁶ MAB. F. 7. B. 647. L. 51–52 (1855 04 03 laiškas).

žemėlapis. Žemėlapio neįdėjus, tiražas sumažėjo. 1861 m. kalendorius turėjo dvi laidas, pirmoji, spaudai pasirašyta 1860 06 21, siekė apie 8000 egz. antroji (18610131 aprobata) – 3000 egz.²⁷ 1862 m. planuota išleisti 8000–10 000 egz.²⁸ Dažnai tikrovė keisdavo planus. A. Zavadskis neretai atiduodavo pirmenybę kuriam nors kitam, labiau jį dominančiam, dažniausiai lenkiškam leidiniui ir savo nuožiūra nubraukdavo lietuviško kalendoriaus tiražo dalį.

Greičiausiai išpirkta buvo 1861 metų kalendoriaus laida, kurioje pirmą kartą išspausdintas naujusias kūrinys – A. Baranausko poema *Anykščių šilelis*. Laidą teko pakartoti. Kad greičiau išeitų, kalendoriaus tekstas sutrumpintas nuo 64 iki 40 p., kartu su kitais praleistais straipsniais buvo išmestas ir *Anykščių šilelis*. Spausdinimas užtruko, ir antrosios 1861 m. kalendoriaus laidos parduoti nebepavyko. Jos paklausa sumažėjo dėl to, kad kalendoriuje nebebuvo A. Baranausko poemos. Be literatūrinio priedo ir dėl pavėluoto išleidimo niekas nebenorėjo kalendoriaus pirkti. A. Zavadskio spaustuvė, kartu ir kalendorių autorius patyrė materialinę nesėkmę. L. Ivinskis jautriai reagavo ir buvo pasiryžęs pats atsilyginti spaustuvei. „Aš tuos nuostolius laikau savais, – rašė jis 1861 06 21 laiške A. Zavadskiui, – ir išlyginsiu juos iš būsimųjų honorarų, nes jie atsirado dėl mano kaltės, nors ir ne iš blogos valios [...] Aš norėjau gera, tačiau nepasisėkė.“

Lietuviški kalendoriai pastovios kainos neturėjo. Iš A. Zavadskio knygyno katalogų matyti, kad įvairių to meto lenkiškų bei rusiškų kalendorių kainos svyrudavo nuo 10 kap. (pats pigiausias buvo *Kalendarz gospodarski Wileński*) iki 1 rub 10 kap. (*Radziševskio Kalendarzyk polityczny Warszawski*), o dauguma kainavo 30–35 ar 40 kap.²⁹

Pirmais leidimo metais, kol dar nebuvo literatūrinio priedo, lietuviški kalendoriai būdavo parduodami valstiečiams po 10 kap. už egzempliorių³⁰. L. Ivinskis sutikdavo kainą nuleisti net iki 7,5 kap., ir už tiek siūlė pardavinėti užsigulėjusias 1850 ir 1851 m. kalendorių laidas, nors šie buvo neišpirkti dėl A. Zavadskio kaltės: laiku jų neišspausdinus, nebepavyko visų realizuoti. Kaina ant L. Ivinskio kalendorių viršelių nebuvo nurodoma (ją užrašė tik kalendoriuose rusų spaudmenimis: 1865 m. kalendorius kainavo 12, o 1866 m. – 16 kap.). 1856 m. A. Zavadskio knygyno kataloguose lietuviški kalendoriai įkainoti po 20 kap. už egzempliorių³¹. Mugių metu, kai kalendorių tekdavo pardavinėti iš rankų, kaina nebuvo stabili. Ne kartą kromininkai, nusipirkę kalendorius po 15 kap., pardavinėdavo juos valstiečiams po 18 kap.³² L. Ivinskis mugėse pelno nesivaikė. Tomis dienomis, kai jis pats atsistodavo už knygų prekystalio, savo kalendorius, valstiečių prašomas, neretai atiduodavo skolon, išsimokėtinai, o vėliau ne kartą skundėsi, kad pažadėtų grąžinti pinigų nesulaukia. A. Zavadskis, kol kalendoriai dar nebuvo populiarūs, įteikdavo jų L. Ivinskiui po 400–500 egz., kad juos parduotų ir užsimokėtų už spausdinimo išlaidas, bet jam ne visada pasisekdavo tuos kalendorius parduoti. Tad 1853 m. jis pranešė A. Zavadskiui, kad kalendoriaus pasiims ne daugiau kaip 400 egz., 1856 m. jų pasiėmė 250 egz., o 1858 m. tik 200 egz. vietoj A. Zavadskio siūlomų 500 egz.³³ 1859 m. L. Ivinskis gavo piniginę 150 rub. paskolą. „...O kad galėčiau gauti, – svarstė jis 186106 02 laiške A. Zavadskiui, – nuolatinį honorarą 300 rub. per metus arba 200 rub., būčiau laimingas. Iš tų pajamų per 4 metus po 45 rub. išsižadėčiau 150 rub. paskolos naudai, gautai 1859 m. septynerių metų išsimokėjimo terminui.“³⁴

Savo leidinį L. Ivinskis siūsdavo Lietuvos didikams, inteligentams, bajorams. Apie 100 egz. jis kasmet įteikdavo I. Oginskiui, kad šis toliau platintų, keletą jų su išankstine dedikacija gaudavo pulkininkas L. Sirevičius³⁵. Iš L. Ivinskio rankų kalendoriaus sulaukdavo Žemaitijoje gyvenęs bajoras J.

²⁷ Ten pat. L. 72 (1861 01 20 laiškas).

²⁸ Ten pat. L. 74 (1861 06 02 laiškas).

²⁹ Uwiadomienie o książkach polskich... Wilno, 1855. P. 57.

³⁰ VUB. F. 1. B. 657; taip pat žr.: Lietuvių tauta. V., 1908. Kn. 1. D. 2. P. 6.

³¹ Uwiadomienie o książkach polskich... Wilno, 1856. P. 57.

³² MAB. F. 7. B. 647. L. 74.

³³ Ten pat. L. 34–36, 59, 69, 71.

³⁴ Abramavičius V. Min. veik. P. 76.

³⁵ MAB. F. 7. B. 647. L. 34, 39.

Paulavičius³⁶ ir kt. Pirmaisiais kalendorių leidimo metais vienas iš rimčiausių talkininkų buvo rašytojas M. Valančius. Jo vadovaujama Varnių seminarija kasmet apsiimdavo išplatinti po 2000 egz. lietuviškų kalendorių³⁷. Kalendorius M. Valančius įduodavo išvykstantiems atostogauti ir po visą Žemaitiją pasklindantiems savo seminaristams. Taip šis leidinys pasiekdavo Lietuvos rašytojus, švietėjus. Per M. Valančių L. Ivinskio kalendorių įsigijo J. Pabrėža, S. Daukantas.

Kalendorių gabenimu į Žemaitiją iš Vilniaus neretai rūpindavosi pats jų leidėjas. Rugsėjo pradžioje Šiluvoje vykdavo atlydai, kur būdavo didelis žmonių susibūrimas ir „kermošius“. L. Ivinskis nuolat ragindavo A. Zavadskį, kad šis suspėtų išspausdinti kalendorių iki rugsėjo pradžios, bet ne visada jį tuo laiku gaudavo. Iš K. Vamperskio sulaukęs per Tauragę į Rietavą atsiųstų kalendorių pats juos pristatydavo į Varnius, o ten juos platinti padėdavo L. Ivinskio rekomenduotas Varnių knygyno tarnautojas A. Kobilinskis. L. Ivinskis rūpindavosi lietuviškų kalendorių kelią iki skaitytojo gerokai sutrumpinti. Kalendoriai ėjo pamečiui 1846–1852, 1855–1864 metais. 1853 ir 1854 m. dėl cenzoriaus A. Petkevičiaus nepalankių recenzijų jie buvo cenzūros uždrausti. L. Ivinskis padėjo sudaryti 1865–1867 m. kalendorius rusų spaudmenimis. Vėlesniais metais L. Ivinskis buvo įsitikinęs, kad jo lietuviškas kalendorius būtina pralauš spaudos draudimo užtvarą. Jis parengė kalendorių 1872 m. ir, pridėjęs jo turinio programą, prašė leidimo šį kalendorių išspausdinti lotynišku šriftu, bet tokio leidimo negavo³⁸.

1877 metais didelis lietuvių inteligentų būrys ėmė rūpintis 1878 metų kalendoriaus išleidimu. Gana anksti parengtą rankraštį į cenzūros komitetą Peterburge nuvežė inžinierius Adolfas Murza ir pats kreipėsi į Vyriausios spaudos reikalų valdybos viršininką V. Grigorjevą, o šis į vidaus reikalų ministrą, kad kalendorius būtų atspausdintas tokia abėcėle, kokia jis parašytas. Po kelių mėnesių derybų su viršininkais leidimas buvo gautas. Prie iniciatorių priklausė ir P. Vileišis. Savo laiške J. Basanavičiui jis džiaugėsi sėkmingu L. Ivinskio 1878 m. kalendoriaus išleidimu kaip dideliu žingsniu į priekį³⁹.

1878 m. kalendorių platinti padėjo L. Ivinskio bičiuliai. A. Moras kartu su 1878 02 11 laišku bendram jo ir L. Ivinskio bičiuliui Richardui (pavardė nenustatyta) nusiuntė į Seinus du egzempliorius lietuviško kalendoriaus – vieną kaipo draugo dovaną, o kitą, kad įteiktų vyskupui. „Šitame kalendoriuje, – rašė A. Moras, – nedaug tėra mokslinių straipsnelių, tiktai pirmieji ledai laužta, toliau ketina būti turtingesnis turinys.“⁴⁰ Tikėtasi, kad nuo šiol bus galima vėl leisti kalendorius kasmet. Bet 1878 m. kalendorius buvo paskutinis oficialus L. Ivinskio leidinys. Juo paprastai baigdavosi žinios apie L. Ivinskio kalendorių leidimą.

Pastaraisiais metais istorikas A. Tyla rado archyvuose naujų faktų apie tolesnį kalendorių leidėjo darbą.

L. Ivinskis 1878 04 01 iš Rietavo nusiuntė Vyriausios spaudos reikalų valdybos viršininkui platų referatą rusų kalba „Apie reides A, a, E, e, Ł, ł, W, w, Z, z, Ż, vartojamas lotyniškame-lenkiškame šrifte“, drauge su prašymu, kad jam ir ateityje leistų spausdinti kalendorius lotyniškais raidėmis⁴¹. L. Ivinskis savo nurodytu nauju lotyniškai lietuvišku šriftu siūlė spausdinti lietuviškas knygas. Jo nuomone, tik dėl keleto lenkiškų raidžių pavartojimo prieš porą metų buvo uždraustas jo knygelės *Pasauga* išleidimas. Aiškindamas lietuvių fonetikos reikšmę, L. Ivinskis kalbininko darbą palygino su muzikos menu. „Aš tiktai stengiausi, – rašė jis, – išreikšti lietuvių kalbos garsus kaip galima aiškiau, kuo tiksliau, kaip muzikantas, grojantis iš gaidų, kur mažiausias netikslumas ar paklaida jau žeidžia klausą.“⁴² Referate L. Ivinskis svariais argumentais stengėsi paveikti caro valdžios pareigūnus ir išgauti leidimą spausdinti savo kalendorius. Jis diplomatiškai pasirėmė pagrindiniais pačios caro

³⁶ Įrašai ant titulinėjų lapų kalendorių, saugomų MAB – LK–19/280

³⁷ MAB. F. 7. B. 647. L. 13.

³⁸ Tyla A. Min. veik. P. 21.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Tumas J. Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. L. Ivinskis. K., 1924. P. 44–45.

⁴¹ Tyla A. Min. veik. P. 19.

⁴² Ивинский Л. О буквах а, е, ł, w, z, считааемых латинско-польским шрифтом // TSRS, CVIA F. 776. Ap. 11. B. 34 (1877 m.). L. 24.

politikos teiginiais. Esą jis nuoširdžiausiai nori išleisti šiuo metu kalendorių todėl, kad dabar yra slapta spausdinami kalendoriai Tilžėje, o tik lietuviško kalendoriaus išleidimas sustabdytų jų išplitimą tarp Lietuvos gyventojų, kaip kad 1846 m. pasirodė jo pirmieji kalendorių numeriai išstūmė lenkiškų kalendorių vartojimą. Be to, lietuviškų kalendorių išleidimas, pasak L. Ivinskio, turėtų šiuo metu trejopos naudoti: 1) kalendoriumi žemės ūkyje naudotusi valstiečiai; 2) jis panaikintų svetimšalių įtaką ir sumažintų jų ryšius; 3) Lietuvos kaimo žmonės, skaitydami knygas savo gimtąja kalba, pamažu pasirengtų išmokti valstybinę rusų kalbą. L. Ivinskis skundėsi, kad dėl spaudos draudimo jis negali išspausdinti parengtos lietuvių kalbos gramatikos, didžiulio savo žodyno, kurio surinkti lietuviški žodžiai jau sveria daugiau kaip pūdą, ir nuodingųjų, įtartinų bei valgomųjų grybų aprašo drauge su atlasu, kurį Varšuvoje rusų gamtininkų suvažiavimo metu peržiūrėjo rusų ir lenkų profesoriai⁴³. Į L. Ivinskio raštą atsakymo negauta. Tuo tarpu rašto autorius jau sudarinėjo kalendorių 1879 metams. Apie tai dar 1878 metų pradžioje A. Moras rašė savo bičiuliui į Seinus ir prašė pasiteirauti tos vyskupijos vyskupo, „kiek kalendorių pavelytų nusiųsti 1879 m. savo Avijai, kalbančiai ir skaitančiai lietuviškai“⁴⁴. Be to, laiške prašė, kad iš vyskupo raštinės atsiųstų L. Ivinskiui Seinų vyskupijos paraprijose ir Suvalkų gubernijoje numatytų atlaidų ir mugių sąrašą, kurį būtų galima įdėti į kalendorių. Pats A. Moras sakosi jau nurodęs L. Ivinskiui, kad šiam kalendoriui parūpintų apysakaičių, religinių skaitymėlių ir svetimos nuosavybės gerbimo pavyzdžių, parinktų iš naujausių veikalų.

1879 m. kalendoriaus rankraštį L. Ivinskis 1878 m. pabaigoje nusiuntė į cenzūros komitetą. M. Remikas, jį peržiūrėjęs, nustatė, kad nieko necenzūriško jame nesą, tačiau spausdinti rekomendavo tik rusiškos abėcėlės šriftu⁴⁵. Išleisti šį kalendorių Peterburge nepavyko. Tada L. Ivinskis savo rankraštį perdavė į Tilžę spaustuvininkui Zabermanui ir ten jį išspausdino antrašte *Kalendorius arba metskaitlius ukiszkas... 1879 m.* Prielaidą, kad šį Tilžėje išėjusį kalendorių sudarė L. Ivinskis, pirmasis nurodė V. Biržiška⁴⁶, o kelis argumentus pateikė istorikas A. Tyla. Šiame 1879 m. Tilžės kalendoriuje, palyginti su ankstesniais L. Ivinskio kalendoriais, yra toks pat mėnesių grafų suskirstymas, tokios pat antraštės, ta pati saulės tekėjimo ir leidimosi lentelė, pritaikyta Varnių apylinkėms, vienodai įrašytas mugių bei atlaidų sąrašas⁴⁷. Be to, kaip nustatėme, L. Ivinskio autorystę čia patvirtina dar ir straipsnelis „Gubernija Suvalkska“, kuriame išvardyti Suvalkų, Augustavo, Seinų pavietai ir juose vykstančios mugės. Kaip tik šių žinių L. Ivinskis teiravosi per A. Morą laiške Richardui iš Seinų vyskupijos⁴⁸. Dar vieną argumentą randame, pažvelgę į 1879 m. kalendoriaus literatūrinį priedą. Jį sudaro trys apsakymai: „Apie motinos keikimą“, „Nedoras Endriukas“, „Stebuklinga koronė“. Visi šie apsakymėliai priklauso M. Valančiaus plunksnai ir publikuojami pirmą kartą⁴⁹. Jie sudėti tokia pat seka, kokia vėliau buvo išspausdinti knygelėje. Čia jie šiek tiek pageduoti: parinkti visiems lietuviams suprantamesni žodžiai, pakeisti skoliniai, įdėta naujadarų. Galime iškelti prielaidą, kad L. Ivinskis galėjo būti redaktoriumi. L. Ivinskio raštuose taip pat pastebimos pastangos vengti skolinių, vartoti naujadarus, naudotis liaudies šnekamąja kalba⁵⁰. Šis literatūrinis priedas pagrindžia anksčiau cituotą A. Moro mintį, kad L. Ivinskis įdės į būsimą 1879 m. kalendorių apsakymėlius iš naujausių veikalų. Kaip matome, įdėjo juos iš pačio naujausio, dar neskelbto M. Valančiaus apsakymų rankraščio.

Yra žinių, kad L. Ivinskis iš viso parengė Zabermanui penkis kalendorius ir išleido juos Tilžėje. Be minėto 1879 metų, jis parengė *Kalendorius ukiszkas Kataliku Ziamajcziu ant meto 1870*, *Kalendorius ukiszkas nuog užgimimą Wieszpaties 1874*, *Kalendorius arba Metskajtlius ukiszkas 1876* ir tas pats

⁴³ Ten pat. L. 28.

⁴⁴ Tumas J. Lietuvių literatūros paskaitos... P. 44–45

⁴⁵ Tyla A. Min. veik. P. 22.

⁴⁶ Biržiška V. Aleksandrynas. Čikaga, 1965. T. 3. P. 187.

⁴⁷ Tyla A. Min. veik. P. 22.

⁴⁸ Tumas J. Lietuvių literatūros paskaitos... P. 44–45.

⁴⁹ 1872 m. parašytas M. Valančiaus apsakymų rinkinys buvo išleistas antrašte *Pasakojimas Antano Tretininko* tik 1891 m. JAV.

⁵⁰ Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. V., 1979. P. 155.

1877 metams⁵¹. Prie jų pridėtume dar du – 1869 ir 1873 metams. Priklausomybę L. Ivinskiui turėtų nusakyti kalendoriaus sandara ir ūkiniai, literatūriniai priedai, likę iki šiol niekieno neperžiūrėti.

1869 m. kalendorius⁵² L. Ivinskiui buvo gerai pažįstamas. Jo literatūrinį priedą sudarė dvi pasakėčios proza „Ažuolas ir gluosnis“, „Rugių varpa“, humoristinės miniatiūros ir S. Valiūno „Birutės daina“, čia pavadinta „Giesmė žemaitiško studento...“, kurią jau buvo anksčiau skelbęs L. Ivinskis. Pateiktas kai kurių žmonių ligų gydymas žolėmis primena L. Ivinskio rekomenduotus liaudies medicinos patarimus. Kalendariume prie vardadienių randame išspausdintus sueiliuotus priežodžius, atspindinčius liaudies ūkio darbų patirtį, metų laikų kaitą. Pavyzdžiui, birželio 6 d. paskirtas toks dvielis: „Jei nori giera ala gerti, siek miežius S. Norberti“. Panašiai smulkiają tautosaką mėgo rimuoti ir L. Ivinskis. Šiuos eiliuotus priežodžius su L. Ivinskio nuoroda, kad jie nurašyti nuo 1869 m. Tilžės kalendoriaus, randame tarp jo tautosakos rinkinių, nusiųstų į Rusijos geografų draugiją⁵³. Nors, antra vertus, tuo metu jis siuntė draugijai ne vien savo, bet ir kitų autorių, kaip J. Kraševskio, M. Valančiaus paskelbtos tautosakos nuorašus.

Mažiausiai L. Ivinskį, kaip redaktorių, primena 1870 m. ūkiškas kalendorius⁵⁴. Kalendoriaus apsakymėlis „Juo didesnė bėda, juo arčiau Ponas Dievas“ kupinas religinių pamokymų, publicistinis pasakojimas „Pridurai“ iš valdžios pozicijų nusako dėl baudžios panaikinimo iškilusias blogybes: žmonės bajorus ėmę laikyti per nieką, o šeimnininkai pritrūko samdinių. Tiktai dalis kalendoriaus medžiagos galėjo būti atsiųsta L. Ivinskio. Čia skelbiamas straipsnelis iš Lietuvos istorijos „Atsitikimai garsingi Lietuvoj“, kuriame gausu žinių, analogiškų L. Ivinskio lietuviškų kalendorių istorinėms žinutėms (remiamasi romantine legenda apie lietuvių kilmę iš romėnų ir pateikiama Lietuvos–Lenkijos karalių valdymo datų). Trumpi ūkiški pamokymai straipsnelyje „Perspėjimas“ apie kiaulių auginimą, jų šėrimą, tvartų, galvijų bandos priežiūrą, karvių girdymą, vištų bei žąsų lesinimą, šieno sudėjimą stoginėse primena L. Ivinskio braižą. Tad jo autorystė čia turėtų būti tik dalinė. 1873 m. Tilžės ūkiškas kalendorius⁵⁵ taip pat tik iš dalies priklausytų L. Ivinskiui. Čia randame tokią pat saulės tekėjimo ir leidimosi lentelę, sudarytą Kolainiuose Leonardo Poročkos, kuria remdavosi tik L. Ivinskis, Kauno gubernijos mugių sąrašą, panašų kalendariumą. Literatūriniame priede spausdinama pasaka „Saliamonas“, L. Ivinskio skelbta 1856 m., taip pat apsakymėliai „Prakeikimas“, „Prisiega“ iš 1862 m. L. Ivinskio kalendoriaus. Dialogų forma parašyta „Komedija pekliška“, apsakymas „Apie Bravarninką“ yra jau paimti iš kitų šaltinių.

1874 m. ūkiškojo kalendoriaus⁵⁶ literatūriniame priede randame pasaką „Trys juodvarniai“, paimtą iš 1861 m. L. Ivinskio kalendoriaus, A. Baranausko eilėraščių „Keli žodžiai prie brolių žemaičių“, „Arielkos“ ištrauką iš ciklo *Dievo rykštė ir malonė*. Visą „Arielkos“ tekstą L. Ivinskis buvo išspausdinęs taip pat savo 1861 m. kalendoriuje. Literatūrinį priedą užbaigia L. Ivinskio išversta E. Jungo poema *Paskutinis teismas*: ištrauka iš trečiosios giesmės pavadinta „Pabaiga sudnos dienos“. Čia išspausdintos 84 poemos eilutės iš 172, paskelbtų L. Ivinskio kalendoriuje 1862 m. Vertimas kiek pageduotas, panaikintos žemaitybės, poemos eilutės sukeistos vietomis. Yra Leonardo Poročkos Varnių apylinkei sudaryta saulės tekėjimo ir leidimosi lentelė. Šio Tilžės kalendoriaus sudarytojas turėtų būti L. Ivinskis.

Kalendorius arba Metskajtlus ukiszkas... 1876 mažiau primena L. Ivinskio, kaip redaktoriaus, braižą. Pirmame skyrelyje „Datirymai“, kur pagal liaudies patirtį nuspėjamas oras, gana daug prietarų, prie Zodiako ženklų pateikiama astrologija, kuri nebūdinga L. Ivinskiui kaip kalendorių sudarytojui. Literatūrinis priedas abejonių pamažina. Čia spausdinamas M. Valančiaus apsakymas „Dievobaimingas vaikiukas“, eilėraštis „Šiaučius“, 18 posmų „Giesmė apie girtybę“. Poskyryje

⁵¹ Biržiška V. Aleksandrynas. T. 3. P. 187.

⁵² Kalendorius Kataliku ant metu Nuog užgimimo Wieszpatis... 1869. Tilže, 1868. Albreghso spaustuvė.

⁵³ RGD. F. 53. Ap. 1. No 22. P. 125–129.

⁵⁴ Kalendorius ukiszkas kataliku ziamajcziu ant meto 1870. Tilžė, 1869.

⁵⁵ Kalendorius ukiszkas kataliku ziamajcziu ant meto 1873. Tilžė, 1872. Albreghso spaustuvė.

⁵⁶ Kalendorius ukiszkas nuog užgimimą Wieszpatis 1874. Tilžė, 1873. Albreghso spaustuvė.

„Priežodžiai“ randame abėcėlės seka surašytus dveilius apie įvairius Lietuvos miestelius, kaimus ir kt. Tarp miestelių nėra paminėtos L. Ivinskio gyventos vietos Kolainiai ir Rietavas.

Kalendorius arba Metskajtlus ukiszkas... 1877 ir kalendariumu, ir literatūrine dalimi patvirtina L. Ivinskio autorystę. Redaktorius paspėliojo, kokie bus metų laikai, numatė, kokios kas mėnesį oro atmainos, skelbė, kokiom dienom ir kuriuose Lietuvos miesteliuose vyks kiek didesni turgūs arba mugės. Literatūriniame kalendoriaus priede įdėtas eilėraštis „Ant naujo Meto“ ir du apsakymai „Bičiulio pasaka“ bei „Budrys ir jo priepuoliai“. Abu apsakymai, ypač turgų sąrašas Suvalkų krašte, atitinka L. Ivinskio kalendorių lygį.

Tuo pačiu metu Tilžėje buvo spausdinami ir kiti kalendoriai, tokie kaip *Prūsiškos kalendros ant Meto 1867* ar gotišku šriftu pasirodžiusios *Evangeliškos kalendros ant meto 1870*. Palyginę L. Ivinskiui priskirtinus 1869, 1870, 1873, 1874, 1876, 1877 ir 1879 m. Tilžės kalendorius su prūsiškomis kalendromis, rastume nemažai turinio skirtumų. Prūsiškos to meto kalendros skelbė religinio pobūdžio vaizdelius bei eilėraščius, skleidė religinius pasakojimus apie katalikų misionierių veiklą Indijoje, apie pagonių ir žydų atsivertimą į krikščionis, kvietė lietuvius skaityti vokiškas knygas.

Kalendoriuose, kur bendradarbiavo L. Ivinskis, vyravo pasaulietiškos mintys. Čia nuolat buvo spausdinami grožinės literatūros kūriniai, tarp kurių naujaisi M. Valančiaus apsakymai, A. Baranausko eilėraščiai, užsienio literatūros vertimai.

Minėtus septynis Tilžės kalendorius pridėję prie ankstesnių 22 L. Ivinskio išleistų lietuviškų kalendorių, turėtume jų iš viso 29. Nors Tilžės kalendorių priskyrimas L. Ivinskiui tebėra diskutuotinas, tačiau ankstesnis L. Ivinskio pareiškimas vyriausiajam spaudos valdybos viršininkui⁵⁷, kad oficialus jo kalendoriaus išleidimas sustabdytų slaptą jų spausdinimą Prūsijoje, matyt, nebuvo išstartas tuščiai: dalį Tilžės kalendorių tikriausiai rengė pats L. Ivinskis.

Lietuviškų kalendorių redaktorius nebuvo nustojęs vilties gauti iš valdžios leidimą, todėl, kaip neseniai paaiškėjo, rašė kalendorius iki pat paskutiniųjų savo gyvenimo metų. 1879 m. L. Ivinskis nusiuntė prašymą Peterburgo cenzūros komitetui ir dar kartą prašė sutikimo spausdinti kalendorius lietuviškai⁵⁸. L. Ivinskis buvo parašęs kalendorių 1880 metams ir rūpinosi jį išleisti. M. Valančius tuo metu jau buvo miręs, tad dvasinei cenzūrai gauti L. Ivinskio sudarytas kalendorius 1879 07 17 buvo išsiųstas į Mogiliovą visos Rusijos katalikų bažnyčių metropolitui A. Fialkovskiui, kad jis nuspręstų, ar galima rankraščio tekstą spausdinti. A. Fialkovskis, nemokėdamas lietuvių kalbos, kalendorių persiuntė į Telšius. Telšių vyskupijos administratorius pasiūlė iš kalendoriaus pašalinti straipsnelį „Apie dvasiškius pas lietuvius ir žemaičius, pirm krikščionimis pastojus“ ir literatūrinio priedo dalį. Nuo originalo buvo atskirtos „Pasakos nuog ūkininkų girdėtos“: „Vargas (bėda). Užmokesnis už gerus darbus“, smulkūs pasakojimai „Košalynė“, „Skalsus darbas“, „Vardinis pasveikinimas“, „Kalendorius“, kuriame ryškios autobiografinės detalės. Telšių vyskupystės kurijos prašomas, L. Ivinskis sutiko atsakyti šių straipsnių, jie buvo likę nespausdinti iš 1865 m. kalendoriaus⁵⁹. Dvasinės cenzūros sutikimas buvo gautas, tačiau to nepakako. Rankraštis nebuvo išspausdintas, jo originalas dingo. Tai paskutinis žinomas L. Ivinskio parengtas kalendorius.

Rengėjas ir redaktorius nuveikė tikrai daug. Jis surado parankiausias būdą šviečiamosioms žinioms skleisti. L. Ivinskio metaskaitlius buvo unikalus leidinys. Unikalumo jam teikė visą laiką skelbiama grožinė literatūra, tautosaka. Valstiečiai jį mėgo ir skaitė, nes rado ten sau naudingų medicinos, veterinarijos, astronomijos, žemės ir namų ūkio žinių. L. Ivinskio kalendoriai ne tik rengė dirvą Lietuvos periodinei spaudai atsirasti, bet ir patys tuo laiku buvo vienintelis periodiškai išeinantis lietuviškas leidinys.

Garsas apie juos sklido toli. Pati kalendoriaus sąvoka daugel metų tarsi siaurino, paprastino, slėpė šio leidinio visumą, ir tik L. Ivinskis suteikė jai naują prasmę.

⁵⁷ CVIA. F. 776. Ap. 11 B. 34. L. 28.

⁵⁸ Tyla A. Min. veik. P. 22.

⁵⁹ Ten pat. P. 23

[...]

Žinomų lietuvių poetų kūriniai

Visus kalendoriuose spausdinamus eilėraščius L. Ivinskis vadino dainomis, jų autorius nenurodydavo, kai kur paliko tik poetų inicialus ar vieną kitą slapyvardį. Kalendorių leidėjas turėjo nusirašęs lietuvių poetų eilėraščių, kiti autoriai juos siuntė patys. Yra išlikę nemaža jų nuorašų⁶⁰.

Daugelis L. Ivinskio kalendoriuose išspausdintų poezijos kūrinių yra visapusiškai išanalizuoti lietuvių literatūros istorijoje, atskirose monografijose, todėl į kalendorių poeziją čia bus žvelgiama dviem aspektais – kiek ir kokių rašytojų kūrinių L. Ivinskis pirmasis paskelbė, kokia jų paskelbimo reikšmė, tekstologiniai skirtumai.

Žinomų lietuvių poetų kūrinius L. Ivinskis išspausdino kalendoriuose tokia seka: 1851–1852 m. pasirodė S. Valiūno eilėraščiai „Rašančiam lietuvišką žodinį“, „Birutė“, 1859 m. K. Praniauskaitės vertimas „Žalčio motė“, 1860–1861 m. A. Baranausko *Anykščių šilelis*, A. Strazdo „Kiškis“, 1863 m. D. Poškos „Mano darželis“, „Gromata pas Tadeušą Čackį“, J. Pabrėžos „Artojas“.

Silvestras Valiūnas (1789–1831). Kalendorių autorius turėjo savo rankose ne vieną S. Valiūno eilėraščių. Mus pasiekė satyrinės S. Valiūno poemos „Plungės–Telšių kontubernija“ pirmosios giesmės „Plungės kontubernijai“ L. Ivinskio ranka perrašytas tekstas⁶¹. Poemą lenkų kalba sukūrė pats S. Valiūnas, o pirmosios dalies palinodijos* ir dedikacijos išliko tik L. Ivinskio tiksliaje nuoraše⁶². Kalendoriams L. Ivinskis atrinko du geriausius šio poeto eilėraščius. 1851 m. jis išspausdino „Rašančiam lietuvišką žodinį“, o 1852 m. S. Valiūno istorinę dainą „Birutė“. Eilėraščiai išanalizuoti R. Mikšytės studijoje⁶³. Čia apsiribosime viena kita pastaba.

Iš „Rašančiam lietuvišką žodinį“ kalendoriaus publikacijos sužinome tikslią eilėraščio parašymo datą ir vietą: 1826 02 10, Aušbikavis. Pranešama, kad D. Poška tuo laiku viešėjo Stokaičiuose⁶⁴. Publikacijos išnašose L. Ivinskis aiškino atskirus eilėraščio žodžius, pradėdamas nuo antraštės: „žodinis“ esanti „kninga surinkima žodžiu“, „žemajtiszkas liežuwis su maža atmajna ira toksaj pat kajpo ir Lietuwiszkas“⁶⁵ ir kt.

S. Valiūno eilėraščio paskelbimas 1851 m. vėl tarsi pratęsė XIX a. pradžios pakilų domėjimąsi lietuvių tautos istorija, jos literatūra ir kalba. L. Ivinskis S. Valiūno eiliuotu laišku, aptariančiu lietuvių kalbos dalykus, iškėlė apskritai mokslo reikšmę, skatino dirbti mokslinį darbą, kuris yra „sunkus, be užmokos“, nebent gerą užmokesnį rastum savo širdyje“. Nacionalinė kalba čia buvo suvokiama kaip bendra visai etnografinėi Lietuvai. L. Ivinskio kalendoriuje paskelbtu S. Valiūno eilėraščiu „rėmėsi vėlesnieji lietuvių kalbos teisių viešajame gyvenime gynėjai“⁶⁶. Eilėraščių iškėlė *Aušra*, komentavo J. Šliūpas, S. Čiurlionienė, V. Maciūnas, V. Mykolaitis-Putinas kaip svarbų to meto kultūrinės situacijos dokumentą⁶⁷.

S. Valiūno „Birutės“, sukurtos apie 1823 m., buvo išlikusios trys pagrindinės teksto redakcijos: pirmoji paskelbta 1828 m. lenkų žurnale *Kolumb*, antroji žinoma iš D. Poškos *Bitelės Baublyje*, trečioji rasta S. Daukanto nuoraše. L. Ivinskis laikėsi pirmosios teksto redakcijos⁶⁸, tačiau jo 1852 m. išspausdinta „Birutė“ atitinka ir S. Daukanto nuorašą⁶⁹, likusį *Dainėse Žemaičių* nepaskelbtą⁷⁰. L.

⁶⁰ LKLI. F. 1. B. 899.

⁶¹ MAB. F. 9. B. 1400.

* Palinodija – poezijos kūrinys, kuriame autorius atšaukia teiginius, priekaištus, pareikštus ankstesniame savo kūrinyje, ir kuris formos atžvilgiu labai panašus į ankstesnijį. (Red.)

⁶² Mikšytė R. Silvestras Valiūnas. V., 1978. P. 7, 71, 201–208, 187–190.

⁶³ Ten pat.

⁶⁴ Kalendorius... 1851. P. 41.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Mikšytė R. Min. veik. P. 207, 208.

⁶⁷ Ten pat. P. 207.

⁶⁸ Ten pat. P. 187–190.

⁶⁹ Mitiuzienė B., Jurgutis V. Čia skamba po kaimus Birutės daina // Bibliotekų darbas. V., 1964. Nr. 2. P. 12.

Ivinskio publikuotas „Birutės“ tekstas, kaip ir šis S. Daukanto nuorašas, turi tiek pat eilučių – 54. Skirtumų labai nedaug: vietoj „palociaus“ kalendoriuje įrašyta „namai“, „širvas“ žirgas čia pavadintas „bėru“, „mėlynos akelės“ – „žydrainios“, „vožijos užkabinti“ pakeista į „norėjo nuvarginti“, eilutė „Arti susiedų kuršų, arti prūsų“ į „Arti susiedų Kuršėnų ir Prūsų“.

L. Ivinskis eilėrašį „Birutė“ visų pirma spausdino kaip dainą. Jis perrašė L. Koreivienės ir A. Beresnevičiaus skirtingas melodijas ir nusiuntė jas A. Zavadskiui. Išlikusiame L. Ivinskio autografe po gaidomis pirmas „Birutės“ posmas nurašytas lietuviškai, o toliau pateiktas lenkiškas jo vertimas. Redaktorius stengėsi, kad „Birutės“ melodijos būtų paskelbtos kalendoriuje drauge su tekstu. „Priedu muzikines gaidas „Birutei“, – rašė jis 1851 11 10 laiške A. Zavadskiui. – Tą dainą tenka girdėti dvejopai sukomponuotą, todėl abi melodijas pasistengiau atsiųsti – norėčiau jas įdėti į lietuvišką kalendorių.“ Jei gaidų išspausdinimas kainuotų 10 arba 15 sid. rub., L. Ivinskis prašo jas publikuoti drauge su lenkišku tekstu, o jei dėl aukštos kainos gaidoms neatsirastų vietos, redaktorius siūlo tą patį atspausdinti *Atheneum* ar kokiam kitame literatūriniame periodiniame leidinyje⁷¹. L. Ivinskio atsiųstos gaidos kalendoriuje nebuvo išspausdintos, bet kalendorių redaktorius pateikė skaitytojams autentišką tekstą dainos, kuri jau seniau buvo paplitusi liaudyje.

Karolina Praniauskaitė (1828–1859). Tik iš L. Ivinskio kalendorių mus pasiekė artimos A. Baranausko bičiulės Karolinos Praniauskaitės lietuviški posmai. 1859 m. L. Ivinskis išspausdino jos eiliuotą pasaką „Žalčio motė“, išverstą iš J. Kraševskio trilogijos *Anafielas* pirmosios dalies, pavadintos *Vitolio rauda*.

K. Praniauskaitė jau vaikystėje pradėjo lenkiškai eiliuoti. Kai 1859 m. kalendoriuje pasirodė pirmas lietuviškas poetės vertimas, Vilniuje jau buvo išėję du jos eilėraščių rinkiniai lenkų kalba: *Festyna Kalwaryi Żmudzkiej* (1856) su dedikacija M. Valančiui ir *Piosneczki* (1858). Lenkų spaudoje abi knygelės susilaukė palankių recenzijų⁷².

Nėra žinių, kas perdavė L. Ivinskiui K. Praniauskaitės vertimo rankraštį, vargu ar lietuviškų kalendorių leidėjas su ja palaikė tiesioginį ryšį. Tarpininkauti galėjo jos brolis Otonas Praniauskas, atsakingas žemaičių vyskupijos atstovas, artimas M. Valančiaus bendradarbis, M. Akelaičio, S. Daukanto bičiulis. K. Praniauskaitei susirgus, nuo 1856 m. pats O. Praniauskas ėmė domėtis sesers eilėraščių išleidimu. Jis per M. Valančių galėjo rūpintis, kad būtų išspausdinti ir lietuviški jos posmai.

K. Praniauskaitės „Žalčio motė“ parašyta lietuvių liaudies pasakos apie Eglę, žalčių karalienę, motyvais. Vertimas rodo, kad poetė gerai mokėjo lietuvių kalbą, kad vertė kūrybiškai. Kryžminį originalo posmų rimavimą kartais ji keitė gretutiniu. Poetė nevertė pažodžiui, ji stengėsi ne kopijuoti, o atkurti tolygius meninius vaizdus. Ten, kur reikėjo sustiprinti veiksmo dinamiką, lenkiškus daiktavardžius ji keitė lietuviškais veiksmažodžiais. Pavyzdžiui, „Tyle tam siostry do mówienia miały“⁷³ vertė „Maudies, plauszkiejej, juokies, sznecieje“⁷⁴. Vertimas rodo gerą vertėjos literatūrinį skonį, darnią ritmiką, mokėjimą naudotis lietuvių liaudies dainų poetika.

L. Ivinskio kalendorius su K. Praniauskaitės vertimu turėjo išeiti 1858 m. pabaigoje, nes cenzūruotas gana anksti. 1858 05 15 Varniuose M. Valančius, o 1858 08 11 Vilniuje A. Muchinas pasirašė leidimą spausdinti. Poemos ištrauka buvo išversta prieš dvejus metus. Kalendoriuje po išspausdintu tekstu nurodoma tiksliai vertimo data – 1856 m. Ligos palaužta, sunkiai serganti lietuviško vertimo autorė dar pati suskubo perskaityti savo spausdintą lietuviškai sueiliuotą žodį. Buvo praėję vos keli mėnesiai nuo jos lietuviško kūrinio pasirodymo, kai 1859 05 26 K. Praniauskaitė mirė.

Po lietuvišku K. Praniauskaitės vertimu įrašyta poetės pavardė, nors prie kitų kalendoriuose spausdinamų poezijos kūrinių autorių pavardžių nėra. Matyt, L. Ivinskis žinojo, kad Karolinos sveikatos būklė labai sunki.

⁷⁰ LRB. F. 110, SD, 23 pluoštas. Taip pat žr.: Jurgutis V. Dainų lobis // Bibliotekų darbas. V., 1964. Nr. 11. P. 34–37.

⁷¹ MAB. F. 7. B. 647. L. 18.

⁷² Mikšytė R. Antano Baranausko kūryba. V., 1964. P. 36–37.

⁷³ Kraszewski J. Anafielas. Wilno, 1846. P. 60.

⁷⁴ Kalendorius... 1859. P. 50.

Pirmoji lietuviškai sueiliuota ir paskelbta „Eglės žalčių karalienės“ pasaka K. Praniauskaitei atnešė pripažinimą. Ši žinia pasiekė ir J. Kraševskį. Vėliau jis rašė apie poetės kūrybą⁷⁵. Su šiuo vertimu K. Praniauskaitė, kaip pirmoji poetė moteris, įėjo į lietuvių literatūros istoriją.

Antanas Baranauskas (1835–1902). Vienas iš didesnių L. Ivinskio nuopelnų – tai jaunojo A. Baranausko „atradimas“. Kalendorių redaktorius į savo leidinį iš karto priėmė iki tol nežinomo 23 metų jaunuolio poemą *Anykščių šilelis*, pirmasis ją įvertino, supratęs, kad į lietuvių literatūrą ateina didelis talentas. Poemą ėmėsi spausdinti ištisai, nors nei iki tol, nei po to nė vieno tokio ilgo kito autoriaus kūrinio kalendoriuje nepaskelbė.

Pirmąją *Anykščių šilelio* dalį A. Baranauskas parašė 1858 m. vasarą, antrąją sukūrė 1859 m., grįžęs atostogų iš Peterburgo. L. Ivinskis greitai gavo poeto rankraštį. Jau 1859 05 05 M. Valančius įrašė savo aprobatą 1860 m. kalendoriui, kur buvo išspausdinta pirmoji A. Baranausko poemos dalis. Antroji išėjo kitais metais (1861 m. kalendoriuje) Jurkšto Smalausio slapyvardžiu. Poemą sudarė 322 eilutės. L. Ivinskio paskelbtoje poemos redakcijoje trūko dešimties eilučių apie Puntuką ir aštuonių eilučių epizodo apie kučmeistrą bei poros kitų dveilių. Vėliau H. Vėberis išspausdino pilną A. Baranausko *Anykščių šilelio* tekstą – 342 eilutes⁷⁶.

Iš išlikusio 1860 m. L. Ivinskio kalendoriaus rankraščio matyti, kad pirmasis redaktorius poemos tekste taisė daugiausia kalbą ir stilių. L. Ivinskis įvedė daug žemaičių tarmės elementų ir poemos tekstą stengėsi perredaguoti žemaičiams suprantamu dialektu. Ištaisytų žodžių prasmę, įrašydamas sinonimus, jis aiškino kalendoriaus išnašose. Poemos publikavimo principai, jos paskelbimas kalendoriuje ir išsami viso *Anykščių šilelio* analizė yra pateikta R. Mikšytės studijoje⁷⁷.

Prie kalendoriuje paskelbto poemos teksto randame dar kelis paties redaktoriaus paaiškinimus. Išnašose jis nurodė, kad mūsų miškų grybus *Pone Tade* gražiai yra aprašęs A. Mickevičius; prie žodžio „žaltys“ paminėjo J. Kraševskio giesmę apie lietuvius – *Vitolio raudą*. Aiškindamas žodį „sedulėlė“, leidėjas išdėstė legendą apie dvi seseris ir suminėjo legendos pagrindu J. Chodzkos sukurtą giesmę⁷⁸. Taip L. Ivinskis priminė skaitytojams kitus lietuviška tematika parašytus kurinius.

L. Ivinskio išspausdintas *Anykščių šilelis* skyrėsi neįprasta rašyba, nenuoseklia skyryba, tekste buvo daug korektūros klaidų. Jau tuo metu, perskaitęs 1860–1861 m. kalendorius, L. Ivinskio suredaguotą poemos kalbą kritikavo Kazanės gimnazijos mokytojas, vėliau universiteto prof. A. Ugianskis⁷⁹. Jis piktinosi, kad poemoje tiek daug barbarizmo, tuo tarpu kai kiti L. Ivinskio redaguoti dalykai daug geresni: „Kalendorių tamstos išduotų prieduose dalis proziška ir daug poetiškų straipsnelių parašyta labai puikia lietuviška kalba žemaitiško dialekto.“⁸⁰

Pasitaikiusios tarmybės, korektūros klaidos ir kiti smulkesni redakciniai nesklaidumai nesumenkino pirmojo *Anykščių šilelio* paskelbimo vertės. L. Ivinskio kalendoriai poemai atvėrė plačius kelius į visuomenę. Vėlesni atskiri poemos leidimai nebuvo tiek prieinami liaudžiai, kaip L. Ivinskio publikacija. *Anykščių šilelį* iš kalendorių skaitė valstiečiai, mokėsi ją atmintinai, pritaikę gaidą, mėgino dainuoti. L. Ivinskio kalendoriai pelnė pirmąjį ir visuotinį pripažinimą poemos autoriui.

Be *Anykščių šilelio*, 1861 m. kalendoriuje L. Ivinskis išspausdino 10-ties skyrių, 800 eilučių A. Baranausko eiliuotą kūrinį „Dievo rykštė ir malonė“ ir jo vertimą iš lenkų kalbos „Sueiga girtuoklių“. Abu eilėraščiai blaivybės tema. „Dievo rykštėje ir malonėje“ poetas visas negeroves vaizdavo kaip rykštes, baudžiančias žmones už girtavimą⁸¹. Kūrinys atspindi dvasininko ideologiją⁸². Eilėraščių L. Ivinskis kalendoriuje išspausdino proza, visai nesilaikydamas posmo struktūros, tik iš eilės sunumeruodamas visus dešimt jo skyrių. Didesnės meninės vertės šis kūrinėlis neturėjo, bet atspindėjo liaudies buitį.

⁷⁵ Mikšytė R. Antanas Baranauskas... P. 28.

⁷⁶ Mikšytė R. A. Baranausko kūryba. P. 99, 183.

⁷⁷ Ten pat. P. 180–202.

⁷⁸ Kalendorius... 1861. P. 62.

⁷⁹ Mikšytė R. A. Baranausko kūryba. P. 181, 164.

⁸⁰ Vienybė lietuvininkų. 1892. Nr. 27. P. 322.

⁸¹ Mikšytė R. Antano Baranausko kūryba... P. 235–241.

⁸² Vėbra R. Lietuvos katalikų dvasininkija ir visuomeninis judėjimas. V., 1968. P. 45–46.

1863 m. kalendoriuje randame dar vieną A. Baranausko nedidelės meninės vertės eilėraštį „Giesmė padėkavonės už blaiivystę“⁸³. Jį L. Ivinskis gavo per J. Dovydaitį ir išspausdino kalendoriuje tarsi iliustraciją prie J. Dovydaičio straipsnio „Kalba ant vyrų ulyčios“, svarstantį girtavimo padarinius. Prieš skelbiamą eilėraštį J. Dovydaitis savo straipsnyje rašė, kad kunigėlis Baranauskas ir giesmelę sudėjo ant padėkavojimo už blaiivystę, kurią žemiau jis pridėda⁸⁴.

A. Baranausko poezijai lietuviškuose kalendoriuose buvo skirta nemaža vietos. Nė vieno rašytojo kūrybos nepaskelbta tiek daug, kaip A. Baranausko.

Antanas Strazdas (1760–1833). Nenurodęs autoriaus, L. Ivinskis išspausdino humoristinį A. Strazdo eilėraštį „Kiškis“ (1861 m. kalendorius), kuris tuo metu jau buvo publikuotas 1814 m. rinkinyje. „Kiškis“ greičiausiai imitavo lenkų liaudies dainą⁸⁵. Nesudėtingą šio eilėraščio turinį sudarė komiška kiškio medžioklė. Puikūs gamtos vaizdai, šmaikščiai ir valiūkiškai perteiktas siužetas, skambi ritmika greitai įsimindavo. Eilėraštis tautosakėjo, plito įvairiais variantais. 1814 m. rinkinyje jis šešiaposis, o 1884 m. – 13 posmų⁸⁶. Iš visų A. Strazdo eilėraščių „Kiškis“ buvo labiausiai paplitusi daina Lietuvoje⁸⁷.

Kalendoriuje paskelbtą eilėraštį, kaip ir 1814 m. rinkinyje, sudaro 6 posmai. Čia randame tik keletą redakcinių pataisų: pirmame posme praleistas vienas kitas žodis, o trečiame – pakeistas rimas: „Padarisme mes czia pietus, sudraskisme kiszki rietus“⁸⁸ greičiausiai L. Ivinskio ištaisyta į „Padarisma mes czion balu, sudraskien kiszki ant dalu“⁸⁹. Eilėraščio visas tekstas nesiskiria nuo 1814 m. išleisto. Tad L. Ivinskis kalendoriuje paskelbė autentiškiausią „Kiškio“ variantą.

Lietuviškų kalendorių redaktoriui, be šio eilėraščio, buvo žinoma ir daugiau A. Strazdo kūrinių, tačiau nieko daugiau kalendoriuose jo nebeišspausdino. Gal todėl, kad poeto kūriniai ir taip buvo labai plačiai skaitomi ir dainuojami.

D. Poška (1757–1830). 1863 m. kalendoriuje L. Ivinskis išspausdino du paplitusius D. Poškos eilėraščius „Mano darželis“ ir „Gromata pas Tadeušą Čackį“. Paskelbė juos praėjus daugiau kaip 50 metų po jų parašymo. Tai vieni pirmųjų D. Poškos išspausdintų kūrinių. Abu eilėraščiai teikė biografinės medžiagos, kurios nėra kituose šaltiniuose. Eilėraštis „Mano darželis“ supažindino su D. Poškos namų aplinka, šeimos gyvenimu; čia atkuriamas literatūrinis D. Poškos autoportretas. Eilėraščio tekste minimą seną ažuolą Medžiokalnėje ties Kražiais kalendorių redaktorius ženklina išnaša ir paragina skaitytoją perskaityti „Geografije žiamajcziu žiames“, kur atras tą žinią teisingą⁹⁰.

Eilėraštis „Gromata pas Tadeušą Čackį“⁹¹ atskleidė sunkią D. Poškos materialinę būklę, skatino domėtis lietuvių kalba. Poetas sielvartavo, kad „kiti didej juokies isz kalbos tiewiszkos ir ne noria girdiete musu Lietuwiszkos“⁹².

Eilėraščiuose, be asmeninių biografinių detalių ir kultūrinės D. Poškos veiklos, daug dėmesio skirta savo kraštui, gimtajai kalbai. Abu eilėraščiai parašyti grakščiu, klasicizmui būdingu idiliniu stiliumi, nors šiam stiliumi nepaklūsta pagrindinis eilėraščio turinys – kasdieniniai buitiniai gyvenimo motyvai⁹³. Per asmeninius D. Poškos išgyvenimus „Mano darželyje“ ir „Gromatoje pas Tadeušą Čackį“ atsispindėjo tų laikų visuomenės pažiūros, literatūrinio ir nacionalinio sąjūdžio nuotaikos. Šių eilėraščių publikacija parodo ir paties kalendorių leidėjo interesus: net du poetinius kūrinius – S. Valiūno ir D. Poškos – jis skyrė gimtosios kalbos klausimams.

⁸³ Eilėraštis dėl menko meninio lygio vėliau net nebepateko į A. Baranausko raštų rinkinį // Mikšytė R. A. Baranausko kūryba... P. 240.

⁸⁴ Kalendorius... 1863. P. 37.

⁸⁵ Vanagas V. Antanas Strazdas. V., 1968. P. 202.

⁸⁶ Giesmes svietiszkas ir szventas Antana Drazdauske. Tilžė. 1884. P. 5–7.

⁸⁷ Vanagas V. Min. veik. P. 202.

⁸⁸ Giesmes Swietiszkas ir Szwintas sudietas par kuniga Untana Drazdawska Wilniuj, 1814. P. 4–5.

⁸⁹ Kalendorius... 1861. P. 49.

⁹⁰ Kalendorius... 1863. P. 41.

⁹¹ Tadeušas Čackis (1765–1813) – žymus lenkų mokslininkas ir švietėjas.

⁹² Kalendorius... 1863. P. 41.

⁹³ Laurynaitis V. Dionizas Poška. V., 1959. P. 24.

Be eilėraščių, savo kalendoriuose tarp eiliuotų priežodžių bei patarlių L. Ivinskis paskelbė ir D. Poškos dveilių – net 10 jų jis buvo nusirašęs iš D. Poškos rankraščių. 1852 m. kalendoriuje išspausdintus dveilius (išdėstytus nuo 18 iki 27) panašia seka randame ir L. Ivinskio nuorašuose (Nr. 37–47)⁹⁴.

D. Poškos kūryba L. Ivinskis domėjosi ne vienus metus. Tebėra išlikusi D. Poškos poezija, nurašyta L. Ivinskio ranka⁹⁵. Redaktorius turėjo nusirašęs „Mužiką Žemaičių ir Lietuvos“, eilėraščius „Žodinininkas“, „Didystė“, „Arijonas“ ir kt. Dalis D. Poškos kūrinių – trumpų epigramų, sentencijų, rimuotų dveilių, eilėraštis „Pas Leoną Uvainį“ ir kt. – išliko iki mūsų dienų tikrai dėl L. Ivinskio nuorašų. Ne visus D. Poškos kūrinių rankraščius jis gavo iš karto. Dalį jų įsigijo žymiai vėliau, jau spaudos draudimo metais, kai lietuviški kalendoriai nebebuvo spausdinami. 1872 m. L. Ivinskis, pasiskolinęs iš Oginskių bibliotekos žymiausią D. Poškos rankraštį *Bitelė Baublyje*⁹⁶, daug ką iš jo nusirašė. *Bitelė Baublyje* – tai 230 psl. D. Poškos užrašų sąsiuvinis, pradėtas dar 1821 m., dalis jo rašyta paties D. Poškos, dalis kita ranka. Sąsiuvinyje – D. Poškos poezija, jo straipsniai, rašiniai, laiškai, taip pat kitų autorių eilėraščiai, ištraukos iš knygų bei periodinių leidinių.

Susipažinimas su D. Poškos kūryba ar nebus paskatinęs ir patį L. Ivinskį uoliau dirbti literatūrinį darbą. Ar tik ne jo dveiliai yra įkvėpę kalendorių autorių panašiai stilizuoti savo surinktą smulkiąją tautosaką. Kalendorių eiliuotos patarlės bei priežodžiai, taip pat rankraščių rinkiniuose likusi jų dalis yra surimuota panašiai kaip D. Poškos.

Kalendoriai D. Poškos kūrinius greitai išplatino liaudyje. O eilėraščiai „Mano darželis“, „Gromata pas Tadeušą Čackį“ savo tematika, visuomenei reikšmingomis problemomis buvo vienos iš svaresnių kalendoriaus publikacijų.

Jurgis Pabrėža (1771–1849). 1861 m. kalendoriuje išspausdintas J. Pabrėžos eilėraštis „Artojas“ žinomas lietuvių literatūros istorijoje pagal pirmą eilutę „Esu sau žmogelis“ ir iki šiol neturėjęs antraštės. „Artojas“ buvo labai paplitęs liaudyje. Jį randame įvairiais variantais užrašytą tarp S. Daukantui atsiųstų dainų, nepatekusių į jo sudaromų dainų rinkinį⁹⁷. Eilėraščio autorystę dar 1835 m. paliudijo pats S. Daukantas, gavęs J. Pabrėžos ranka užrašytų liaudies dainų ir eilėraščių⁹⁸.

L. Ivinskio publikuotą eilėraštį sudaro 20 eilučių, surikiuotų įprastais dveiliais. Didaktinį eilėraščio toną nustelbia sodrūs valstiečių buities vaizdai, lemiantys „Artojo“ vertę. Lietuviškame kalendoriuje J. Pabrėžos „Artojas“ buvo skelbtas pirmą kartą⁹⁹. L. Ivinskio publikacija labiausiai atitinka S. Daukanto dainų nuorašą, t. y. ankstyviausią žinomą šio eilėraščio rankraštinį variantą, perrašytą paties J. Pabrėžos ranka¹⁰⁰. Tad L. Ivinskio paskelbtas tekstas, ko gero, yra autentiškiausias. Palyginę jį su skelbiamu chrestomatijose, matome, kad K. Korsako ir J. Lebedžio redakcijoje „Artojas“ teturi 18 eilučių, o L. Ivinskio kalendoriuje prieš keturias eilutes nuo pabaigos yra dar šis dveillis:

Kas ponuj isz žwajzdies, kad pate apgauna,
Nemajniczio mana warga ant jo dide nauda.¹⁰¹

Eilėraščio publikacijose yra dar keletas redakcinių pataisų, teksto skirtumų. Pavyzdžiui, „Asz buwau priverstas“ (kalendoriuj) ir „Atbuvau baudžią“ (*Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija*), „Židuj

⁹⁴ Laurynaitis V. Dionizas Poška. Disertacija. V., 1958. P. 205–206 // VUB, Ds-191.

⁹⁵ Į tarybiniais metais išleistus D. Poškos raštus, parengtus V. Laurynaičio ir D. Urbo, iš šio L. Ivinskio nuorašo yra paimtas net 51 dveillis // D. Poška. Raštai. V., 1959. P. 705–706 (eilėr. Nr. 250–300).

⁹⁶ 1872 12 11 L. Ivinskio laiškas M. Oginskiui // Tumas J. Lietuvių literatūros paskaitos... P. 42.

⁹⁷ Vienur be antraštės (X dainų pluoštas), kitur pavadintas lenkiškai „Myśl Wieśniaka“ ar lietuviškai „Artojas“ (XX), šis eilėraštis užrašytas nuo 14 (7 dveiliai, XX) iki 40 (10 ketureilių posmų, XXI) eilučių. Dažniausiai (VI, VII, X, XX, IX) jį sudaro 20 eilučių // LRB, SD. F. 110 (VI, VIII, X, XX, XXI, XXIX, XXXII liaudies dainų pluoštai). Taip pat žr.: Daukantas S. Žemaičių tautosaka. T. 1. P. 350–351.

⁹⁸ Jurgutis V. „Eilės apie srovą Telšiuose atbūtą“ ir kiti J. Pabrėžos ranka rašyti tekstai S. Daukanto rankraštiniame dainų rinkinyje // Jurgis Pabrėža. V., 1972. P. 77.

⁹⁹ Vėliau eilėraštis buvo publikuotas: Biržiška V. Nežinomi senieji lietuviški tekstai. K., 1931. P. 41–43 (atspaudas iš „Tautos ir žodžio“. Kn. 7); Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija / Red. Korsakas K. ir Lebedys J. V., 1957. P. 327.

¹⁰⁰ LRB, SD. F. 110. VI dainų pluoštas.

¹⁰¹ Kalendorius... 1861. P. 49.

nesmu kaltas“ ir „Karčemoj nesu skolingas“, kiek kitokia ir eilėraščio pabaiga¹⁰². Kalendoriaus publikacijos eilėraštyje stipresnis socialinis turinio atspalvis. Daugumoje „Artojo“ variantų sakoma, jog užmokėta duoklė, „kiek uždėjo ponas“, o L. Ivinskio redakcijoje skaitome apie vis didėjančius mokesčius valstiečiams: „Užmokiejau doni, nors pakielį ponas“. Palyginti su S. Daukanto nuorašu, L. Ivinskio paskelbtas tekstas meniškesnis. Čia tikslesnė ritmika, grynesnė lietuvių kalba. Kalendoriaus publikacijoje rašoma „diel wisun“ vietoj „kožnam“, „lajma“, kitur „mejle“ vietoj „ščesties“ ir kt.

Nėra žinoma, iš ko L. Ivinskis gavo J. Pabrėžos eiles. Kalendorių leidėjas, pats domėjęsis gamtos mokslais, žinojo šios srities darbus. J. Pabrėža rašė lietuvių kalba botanikos vadovėlį, palaikė ryšius su Vilniaus universitetu, prof. J. Jundzilu, S. Gorskiu. Garsėjo jis kaip mokslininkas, ir jo palikimą sudarė trejopi rankraščiai: botanikos, medicinos ir teologijos¹⁰³. Eilėraščius rašė atsitiktinai, jų nedaug išliko, jie buvo tik reti talento blykstelėjimai.

Domėjosi J. Pabrėža ir L. Ivinskio kalendoriais. 1846 05 03 laiške iš Kretingos jis rašė M. Valančiui: „Labai norėčiau gauti (žinoma, už pinigų, ne dovanomis) vieną egzempliorių Ūkiškojo Kalendoriaus. Jeigu tat būtų galima, nuolankiai meldžiu Dauggalingąjį savo geradarį padaryti man tą malonę su pažymėjimu veikalėlio prekės, o jau mano bus pareiga, tikros progos pasigavus, nusiųsti, kas už jį priguli.“¹⁰⁴ J. Pabrėžai nusiųsti pirmieji L. Ivinskio kalendoriai buvo dar be literatūrinio priedo. Savo eilėraščio kalendoriuje J. Pabrėža nebeišvydo: „Artojas“ paskelbtas 11 metų po jo mirties.

Žinomiausi lietuvių poezijos kūriniai, kad ir be poetų pavardžių, buvo nesunkiai atpažįstami. Kiti kalendoriuose spausdinti eilėraščiai priklauso mažiau žinomiems arba visai nežinomiems literatams. Jie dar nėra įję į literatūros istoriją.

[...]

Danutė Petkevičiūtė, *Laurynas Ivinskis*, Vilnius: Mokslas, 1988, p. 119–132, 171–179.

¹⁰² Asz wisuomet linksmas, ar sėju, ar aru
Praszau Diewe! Buk Taw garbie! Diewe buk Taw garbie!
(Kalendorius... 1861) ir
visada linksmas esu ar ariu, ar sėju
Prašau, dieve, būk ir toliau mano geradėju
(Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. P. 327).

¹⁰³ Dagys J. J. Pabrėžos gyvenimas ir darbai // Jurgis Pabrėža. V., 1972. P. 14–15.

¹⁰⁴ Tumas J. Kun. Pabrėžos laiškai į kun. Motiejų Valančiauskį // Raštai. K., 1929. T. 11. P. 75.